

Дмитро Пузіков – кандидат педагогічних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу інновацій та стратегій розвитку освіти, Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: освітньо-педагогічне прогнозування, прогнозування змісту повної загальної середньої освіти, компетентнісний підхід в освіті, освітні інновації, інноваційний розвиток закладу загальної середньої освіти, методика навчання суспільствознавчих дисциплін.

 innovacia@ukr.net

 <https://orcid.org/0000-0003-2630-6924>

УДК 373.3/5:004

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-4-65-80>

СИСТЕМА ПРОЄКТУВАННЯ ВАРІАТИВНОЇ СКЛАДОВОЇ ЗМІСТУ ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті оприлюднена система проєктування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти, розроблена й обґрунтована автором. У ході дослідження визначені рівні управління системою освіти, вони здобули аргументацію, на яких може здійснюватися проєктування варіативної складової змісту повної середньої освіти (впроваджуватися система його проєктування), як-от: загальнодержавний, регіональний, місцевий, рівень закладу загальної середньої освіти, структурного підрозділу такого закладу (початкової школи, гімназії, ліцею). Автором встановлено, що найвагомішу роль відіграватимуть державний рівень (розроблення і затвердження державних стандартів повної загальної середньої освіти, типових освітніх програм за її рівнями, нормативно-правового забезпечення, що визначатиме порядок формування варіативної складової змісту цього рівня освіти, права, обов'язки та відповідальність суб'єктів процесу) і рівень закладу загальної середньої освіти, на якому проєктування варіативного складника її змісту відбуватиметься в ході розроблення і затвердження освітньої програми школи. Система проєктування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти (впроваджена на рівні школи) визначена автором як сукупність взаємопов'язаних компонентів, взаємодія яких забезпечує розроблення проєкту варіативного компонента цього змісту, координування його з інваріантним, інтегрування обох складових у освітній програмі закладу загальної середньої освіти з подальшою реалізацією в його освітньому процесі. Визначено й обґрунтовано компонентний склад системи проєктування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти, а саме: суб'єктний (якісні і кількісні вимоги до команди проєктувальників), об'єктний, організаційно-управлінський (правове забезпечення, цілі і завдання проєктної діяльності, організація команди проєктувальників), методичний (сукупність методів і засобів проєктної діяльності), ресурсний (основні кадрові, науково-методичні, фінансові, матеріально-технічні й інформаційні ресурси вказаного проєктування), операційно-діяльнісний (послідовність етапів проєктної діяльності), результативний (проєкт варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти, що інтегрується до освітньої програми школи, реалізується в її освітньому процесі). Компоненти цієї системи деталізовано автором для рівня закладу загальної середньої освіти. Виокремлено і обґрунтовано функції, які забезпечать упровадження і реалізація системи проєктування варіативної компоненти змісту пов-

ної загальної середньої освіти в освітньому процесі школи, а саме: організаційно-управлінську, освітню (науково-методичну), діагностувальну, прогнозувальну, функцію цілепокладання і планування, комунікативну, координувальну, регулювальну, контрольну.

Ключові слова: повна загальна середня освіта; зміст повної загальної середньої освіти; варіативна складова (компонент/компонента) змісту повної загальної середньої освіти; проектування; система проектування.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Актуальність дослідження процесу проектування варіативної компоненти змісту загальної середньої освіти не викликає сумніву, зростатиме у процесі впровадження і реалізації в освітньому процесі вітчизняних закладів загальної середньої освіти змісту циклу базового предметного навчання базової середньої освіти, профілів навчання, зумовлених ними профільних навчальних предметів/курсів, передбачених новим державним стандартом профільної середньої освіти.

Важливою проблемою, з якою вже зараз стикається вітчизняна система загальної середньої освіти, стає суперечність між зростанням автономії закладів загальної середньої освіти (що, наприклад, проявляється в збільшенні можливостей вибору закладом змісту повної загальної середньої освіти на всіх її рівнях, впливу на формування власної освітньої програми), академічної свободи вчителів (наприклад, збільшення можливостей для вибору ним оптимального змісту навчального матеріалу, організаційних форм, методів і засобів навчання) і браком надійного методичного інструментарію, який має застосовуватися педагогічними колективами для здійснення цього вибору, недостатнім рівнем підготовленості педагогічних працівників до його здійснення. Про наявність цієї суперечності свідчать результати пілотного опитування 47 педагогічних працівників закладів системи загальної середньої освіти з міста Києва, Київської, Полтавської і Харківської областей, проведеного автором. Лише 19,1% опитаних вважають, що вони підготовлені/більшою мірою підготовлені до проектування варіативної складової освітньої програми своєї школи. Лише 10,6% респондентів відповіли, що вони тією чи іншою мірою володіють методичним інструментарієм проектування варіативного компонента освітньої програми. Як приклади цього методологічного інструментарію респондентами наводилися управлінські (наради) і методичні (педагогічні читання, семінари тощо) заходи.

Так постає проблема теоретико-методичного забезпечення проектування варіативної складової змісту загальної середньої освіти, вирішення якої, на думку автора, передбачатиме розроблення та обґрунтування системи проектування вказаного вище об'єкта.

З одного боку, вирішення цієї проблеми пов'язано з виконанням низки важливих наукових завдань, а саме: розвитком теорії змісту повної загальної середньої освіти, а також теорії освітнього (педагогічного) проектування і прогнозування, подальшим доповненням наукової концепції цифровізації системи загальної середньої освіти, зокрема освітньо-розвивального середовища школи. З іншого боку, ця проблема тісно пов'язана з кількома складними практичними завданнями розвитку вітчизняної системи загальної середньої освіти, як-от: реалізацією автономії закладу загальної середньої освіти та академічної свободи вчителів, забезпеченням якості повної загальної середньої освіти, урахування в змісті повної загальної середньої освіти індивідуальних освітніх потреб учнівства, освітніх запитів територіальної громади регіону, роботодавців до змісту й освітніх результатів випускників шкіл.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, що розглядається у статті та означення аспектів загальної проблеми, яким присвячується стаття.

Вітчизняними авторами розглядалася проблема проектування (конструювання) окремих елементів варіативного компонента змісту повної загальної середньої освіти, а саме: варіативних змістових елементів курсу фізичної культури (Березовський, 2015), курсів природничої освіти (Колесник, Степанюк, 2017), біологічної освіти (Коршевнюк, 2020), елективних курсів іноземної мови (Пасічник, 2014), технологічної освіти (Туташинський, 2019) та ін.

У роботах автора статті визначено та обґрунтовано етапи проектування освітньої програми гімназії (Пузіков, 2021), прогнозування і проектування варіативної складової освітньої програми гімназії та ліцею (Пузіков, 2023).

Однак проблема проектування варіативної компоненти змісту повної загальної середньої освіти загалом, питання розроблення та обґрунтування системи цієї проєктної діяльності зокрема ще не отримали висвітлення в наукових публікаціях. Це зумовлює актуальність результатів дослідження, потрібність формулювання дефініцій понять «проєктування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти», «система проєктування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти», визначенню та обґрунтуванню компонентного складу та функціонального призначення названої вище системи.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є розроблення та обґрунтування системи проєктування варіативного компонента змісту повної загальної середньої освіти. Досягнення мети передбачає виконання низки завдань, а саме: формулювання дефініцій понять «проєктування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти» і «система проєктування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти», виділення та обґрунтування рівнів управління системою загальної середньої освіти, на яких здійснюється така проєктна діяльність, визначення та обґрунтування компонентного складу системи проєктування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти, деталізація характеристик цих компонентів щодо впровадження і реалізації вказаної системи на рівні окремого закладу загальної середньої освіти; виокремлення та обґрунтування функцій, які забезпечить упровадження і реалізація системи проєктування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти в освітньому процесі школи.

Методи дослідження. Дослідження здійснювалося на засадах системного та комплексного методологічних підходів. Для формулювання дефініцій понять «проєктування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти» і «система проєктування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти», визначення та обґрунтування компонентного складу та етапів вказаного вище проєктування використано метод аналізу наукових літературних джерел. Для формулювання власних наукових положень і висновків дослідження використані теоретичні методи наукового дослідження (структурно-генетичний аналіз, синтез, теоретичне узагальнення, моделювання).

Результати та обговорення. Насамперед необхідно виробити дефініції понять «проєктування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти» і «система проєктування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти». Для формулювання цих дефініцій розглянемо визначення родових понять «варіативність», «проєктування», «зміст повної загальної середньої освіти» і «система».

Варіативність – це «наявність варіацій, можливості варіювання; варіантність» (Бусел (гол. ред.), 2005, с. 112). Варіативність освіти – це освітнє явище, зумовлене наявністю різних варіантів змісту і засобів (у широкому розумінні – організаційних форм, методів, власне засобів) навчання і виховання, що створює можливість свідомого і цілеспрямованого вибору здобувачем освіти найоптимальніших із них (Кизенко. 2016, с. 63). Варіативність змісту освіти є необхідною умовою варіативності повної загальної середньої освіти.

Зміст повної загальної середньої освіти – це, як зазначала О.Я. Савченко, «відображення всіх елементів соціального досвіду людства», а саме: «системи знань про природу, суспільство, техніку тощо; системи загальних інтелектуальних і практичних умінь і навичок; досвіду творчої діяльності; досвіду емоційно-ціннісного ставлення людини до навколишньої дійсності, дотримання системи цінностей суспільства» (Кремень (гол. ред.), 2021, с. 368–369). Отже, варіативний складник змісту повної загальної середньої освіти можна тлумачити як підсистему цього змісту, що забезпечує його варіантність (наявність варіантів і можливість вибору здобувачем освіти між ними) завдяки поглибленню і розширенню (кількісному і якісному посиленню) одних його компонентів/елементів (освітніх галузей, навчальних предметів) за рахунок звуження інших у межах, передбачених державними стандартами цього рівня освіти.

Проектування – це «складання, розроблення проекту» «задуму, наміру» (Бусел (гол. ред.), 2005, с. 1152), «конструктивна і продуктивна діяльність особистості, спрямована на розв’язання життєво значущої проблеми, досягнення кінцевого результату в процесі цілепокладання, планування і здійснення проекту», тобто «спосіб людської практики, зв’язаної з передбаченням майбутнього, створенням його ідеального образу, здійсненням та оцінкою реалізації задумів» (Кремень (гол. ред.), 2008, с. 717).

Проектування змісту освіти – це процес передбачення, конструювання і впровадження в освітній процес дидактично опрацьованої системи «знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей» (Закон України «Про освіту», 2017 р.), досвіду діяльності, що є «відображенням всіх елементів соціального досвіду людства», «враховує актуальні й перспективні потреби суспільства, а також освітні запити окремих особистостей» (Кремень (гол. ред.), 2008, с. 322). Зазначимо, що забезпечення доцільної варіативності змісту освіти, обґрунтованої освітніми потребами людини і суспільства, є одним із найважливіших завдань проектування змісту сучасної освіти. Можна стверджувати, що визначення кількісних і якісних характеристик варіативної складової стає закономірним наслідком проектування цілісного змісту сучасної освіти.

Тож проектування варіативного складника змісту повної загальної середньої освіти – це процес, що передбачає визначення та узгодження запитів особистості, громади і суспільства, які можуть реалізовуватися в цьому змісті, обґрунтування та конструювання його кількісного та якісного наповнення відповідно до рамок, заданих директивними документами, можливостями школи (тобто визначення та узгодження конкретного варіанту варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти), координування його з її інваріантним складником, затвердження освітньої програми закладу освіти та її впровадження в освітньому процесі.

Система – це «будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих структур» (Бусел (гол. ред.), 2005, с. 1321).

Отже, система проектування варіативного складника змісту повної загальної середньої освіти (впроваджена на рівні школи) – це сукупність взаємопов’язаних компонентів, взаємодія яких забезпечує розроблення проекту варіативної складової цього змісту, координування його з інваріантним компонентом, інтегрування обох складників у освітній програмі закладу загальної середньої освіти з подальшою реалізацією в його освітньому процесі.

Доцільно виокремити функції системи проектування варіативного складника змісту повної загальної середньої освіти, які забезпечуватиме її впровадження на рівні закладу загальної середньої освіти, а саме: організаційно-управлінську, освітню (науково-методичну), діагностувальну, прогнозувальну, функція цілепокладання і планування, комунікативну, координувальну, регулювальну, контрольну.

Організаційно-управлінська функція полягає в створенні локальної нормативної бази та організаційної структури проектування варіативної складової освітньої програми школи, що можуть функціонувати впродовж тривалого періоду часу, стати елементом організаційної культури та іміджу певного закладу загальної середньої освіти.

Виконання освітньої (науково-методичної) функції проявляється у розвитку фахових компетентностей, засвоєнні нових професійних знань, умінь і навичок, формуванні ціннісних ставлень, здобутті досвіду, загалом підвищенні професійної кваліфікації тих педагогічних працівників, які беруть участь у проектуванні варіативного складника змісту повної загальної середньої освіти, поданні його у формі проекту варіативного складника освітньої програми школи. Важливу роль у реалізації цієї функції відіграватиме координація процесу проектування педагогічними працівниками школи варіативної складової її освітньої програми з процесом внутрішньошкільної науково-методичної роботи (цілеспрямованим проведенням масових науково-методичних і методичних заходів, наприклад, освітнього тренінгу, педагогічних читань і семінарів із проблеми проектування змісту повної загальної середньої освіти), створенням адміністрацією закладу умов для здобуття вчителями інформальної освіти.

Здійснення *діагностувальної функції* передбачає отримання і аналіз інформації про освітні потреби і запити учасників освітнього процесу (насамперед учнівства), актуальні й перспективні напрямки й потенціал розвитку школи, значущий для їх реалізації, освітні запити роботодавців і територіальної громади, регіону, науково-технічні й освітні досягнення, які доцільно втілити у варіативному компоненті змісту повної загальної середньої освіти (варіативній складовій освітньої програми школи).

Прогнозувальна функція полягає у передбаченні оптимального змісту варіативної компоненти освітньої програми школи, ресурсів, необхідних для забезпечення його реалізації в її освітньому процесі.

Функція цілепокладання і планування забезпечує розроблення і інтеграцію проекту варіативної складової до освітньої програми школи, визначення і фіксацію цілей і завдань (зумовлених ухваленням її проекту зокрема, й освітньої програми школи загалом) у річних і перспективному планах її розвитку. До виконання цієї функції можна також віднести розроблення навчальних планів закладу загальної середньої освіти, які є частиною його освітньої програми, враховують зміст варіативного складника цього документа.

Комунікативна функція полягає в організації продуктивної комунікації та конструктивної взаємодії, забезпеченні взаєморозуміння між учасниками освітнього процесу в процесі розроблення і реалізації варіативного складника освітньої програми школи, партнерського діалогу з представниками громадськості, роботодавців, наукових установ, закладів вищої освіти і післядипломної освіти педагогічних працівників, які залучатимуться до участі у цій проєктній діяльності.

Координувальна функція передбачає координацію взаємодії у процесі розроблення і реалізації проєкту варіативної складової освітньої програми школи між адміністрацією і педагогічним колективом закладу загальної середньої освіти, між представниками його структурних підрозділів, між учасниками освітнього процесу, між школою й органами управління освітою різного рівня, територіальною громадою, роботодавцями тощо. Процес координації можна також поширити на узгодження змісту проєкту варіативної складової освітньої програми школи з поточними й перспективними планами її розвитку.

Необхідність виконання *регулятивної функції* виникає у випадку внесення необхідних змін у варіативну частину освітньої програми школи під впливом важливих внутрішніх і зовнішніх змін, відповідно до вимог чинного законодавства.

Контрольна функція передбачає контроль за ходом реалізації (результативністю) варіативної складової освітньої програми школи, оцінювання проміжних і підсумкових освітніх результатів його втілення в її освітньому процесі.

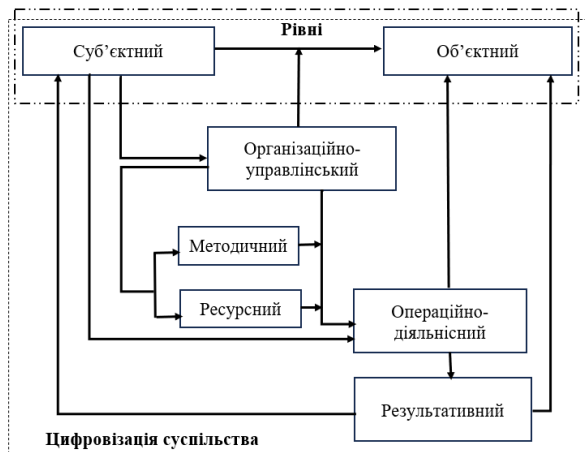

Рис. 1. Модель системи проєктування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти

Формулювання дефініції і визначення функціонального призначення системи проєктування варіативного компонента змісту повної загальної середньої освіти дає змогу перейти деталізації її компонентного складу. Графічне зображення моделі цієї системи, розробленої автором, можна побачити на рис. 1.

Система проєктування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти охоплює сім компонентів, а саме: суб'єктний, об'єктний, організаційно-управлінський, методичний, ресурсний, операційно-діяльнісний і результативний. Розглянемо кожен із них детальніше.

Насамперед зауважимо, що діяльність із проєктування варіативного компонента змісту повної загальної середньої освіти завжди здійснюється на певному управлінському рівні у сфері освіти. Можна виділити щонайменше п'ять таких рівнів, на яких можуть ухвалюватися управлінські рішення, що оформлюватимуться директивними документами різної юридичної сили, а саме: рівень структурного підрозділу закладу загальної середньої освіти (початкової школи, гімназії, ліцею), рівень закладу загальної середньої освіти (якщо такий поєднує щонайменше два структурні підрозділи, наприклад, гімназію і ліцей), місцевий (районний, районний у місті, міський), регіональний, державний рівні. Варто зазначити, що конститутивними щодо проєктування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти є два рівні: державний і рівень закладу загальної середньої освіти. На державному рівні визначаються загальні вимоги до змісту повної загальної середньої освіти, якісні (освітні галузі, профілі, перелік інтегрованих курсів) та кількісні (години на тиждень) межі його варіативного компонента, права й обов'язки закладів загальної середньої освіти, органів управління освітою місцевого й регіонального рівнів щодо його формування і фінансування. На рівні закладу загальної середньої освіти узгоджуються запити учасників освітнього процесу щодо якісного й кількісного наповнення варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти, визначаються реальні можливості їх реалізації, здійснюється проєктування й інтеграція цієї складової до освітньої програми школи. Результати проєктування варіативної частини змісту повної загальної середньої освіти за трьома іншими рівнями матимуть дорадчо-рекомендаційний (рівень структурного підрозділу) або контролюючо-регулятивний характер (місцевий і регіональний рівні).

Суб'єктний компонент поєднує сукупність фізичних та юридичних осіб, які беруть участь у проєктуванні варіативного складника змісту повної загальної середньої освіти. Найважливішою характеристикою цих суб'єктів є їхня компетентність, яку доцільно тлумачити у двох взаємопов'язаних розуміннях цього терміну: культурно-освітньому (наявність відповідної підготовки, ціннісних ставлень, знань, умінь, навичок і досвіду) і юридичному (наявність відповідних прав і обов'язків, здатність нести відповідальність). Варто зауважити, що конкретний перелік суб'єктів проєктування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти визначатиметься рівнем управління у сфері освіти, на якому воно здійснюватиметься (наприклад, рівень закладу загальної середньої освіти або загальнодержавний рівень). Так, на рівні закладу загальної середньої освіти основними суб'єктами проєктування варіативного складника змісту повної загальної середньої освіти є учасники освітнього процесу, до яких належать педагогічні працівники, учні та батьки учнів (Закон України «Про освіту», 2017 р.). До участі в проєктуванні варіативного складника змісту повної загальної середньої освіти на цьому рівні можуть також залучатися (за їх згодою) представники місцевих і регіональних органів управління освітою, наукових установ, закладів вищої освіти і післядипломної освіти педагогічних працівників, освітні громадські організації, роботодавці.

Безумовно, що у створенні й реалізації проєкту варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти якнайвідповідальніша роль належить адміністрації і педагогічним працівникам школи. Означені суб'єкти відіграють саме таку роль із низки причин. Насамперед із тієї, що саме вони, як члени педагогічної ради закладу загальної середньої освіти, «схвалюють освітню (освітню) програму (програми), зміни до неї (них) та оцінює результати її (їх) виконання» (Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020 р.). Оскільки проєкт варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти, що розробляється на рівні школи, втілюється в її

освітній програмі (програмах), стає її невід'ємною часткою, то саме на педагогічних працівниках лежить відповідальність за остаточне рішення про його кількісні та якісні характеристики. По-друге, педагогічні працівники стають відповідальними не лише за схвалення, але й за реалізацію освітньої програми школи в освітньому процесі, що здійснюється в ній. Отже, за термінологією проектного менеджменту, вони є не лише найактивнішою частиною «команди проектувальників», але й «команди реалізації проекту», несуть відповідальність за результати втілення схваленої освітньої програми школи загалом, а також втіленого в ній варіативного компонента змісту повної загальної середньої освіти зокрема. По-третє, представники адміністрації школи і її вчителі, які, як правило, працюють у певному закладі освіти тривалий час (більшість – десятки років), стають носіями й охоронцями традицій формування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти на рівні школи, гарантують тяглість і неперервність цього процесу.

Об'єктний компонент – це сукупність взаємопов'язаних освітніх об'єктів, на які, безпосередньо або опосередковано, спрямовується проектна діяльність суб'єктів.

Основним об'єктом проектною діяльності є варіативний складник змісту повної загальної середньої освіти, що складається як із трьох взаємопов'язаних похідних об'єктів проектування, які виділятимуться за рівнями цієї освіти, а саме: варіативного складника змісту початкової освіти, базової середньої освіти, профільної середньої освіти. Варто зауважити, що на рівні конкретного закладу загальної середньої освіти, який може поєднувати як усі три структурні підрозділи (початкова школа-гімназія-ліцей), так і складатися з двох із них (початкова школа-гімназія, гімназія-ліцей), у процесі проектування обов'язково поставатиме необхідність координації та інтеграції цих похідних об'єктів, тобто варіативних компонентів змісту за тими рівнями повної загальної середньої освіти, здобуття яких забезпечуватиметься цими підрозділами школи. Ця необхідність стає директивною вимогою, якщо заклад загальної середньої освіти розробляє наскрізну освітню програму (Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020 р).

Варто також означити ще кілька освітніх об'єктів, на яких безумовно позначатимуться результати проектування та реалізації проекту варіативного складника змісту повної загальної середньої освіти. Насамперед, це зміст повної загальної середньої освіти (оскільки визначаючи частину, ми впливаємо на саме ціле). Опосередкованими об'єктами проектування (що необхідно враховувати його суб'єктам) стають також освітній процес і освітнє середовище закладу загальної середньої освіти, процес внутрішньошкільної науково-методичної роботи, освітні технології (отже, організаційно-методичне і матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу), модель випускника школи, її імідж/«бренд»/репутація.

Організаційно-управлінський компонент охоплює управлінську й організаційну структури проектування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти, сукупність цілей і завдань, що необхідно реалізувати в цьому процесі.

На державному рівні головну роль у проектуванні змісту повної загальної середньої освіти загалом, його варіативної частини зокрема відіграє Міністерство освіти і науки України, яке є «головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки», «забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю закладів освіти» (Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України», 2014 р.). На регіональному і місцевому рівнях – місцеві органи виконавчої влади (виконавчі органи рад), управління і відділи освіти. *На рівні закладу загальної середньої освіти (його структурного підрозділу) – адміністрація і педагогічна рада школи (керівництво структурного підрозділу)*. Означена структура забезпечує прямий і зворотний зв'язки між учасниками процесу проектування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти за відповідними ієрархічними рівнями. Директивні документи, ухвалені на вищих рівнях управління, визначають можливості проектування варіативного компонента змісту повної загальної середньої освіти на нижчих рівнях, права й обов'язки суб'єктів процесу проектування. З іншого боку, представники нижчих рівнів управління можуть або скористатися наданими їм

можливостями, або ж ініціювати розроблення та затвердження свого варіативної частини змісту повної загальної середньої освіти (або його елементів) у порядку, встановленому Законом України «Про повну загальну середню освіту» (Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020 р). Цей нормативно-правовий акт надає їм право створити альтернативну/авторську освітню програму (розроблену не на основі типової), подати її на «затвердження центрального органу виконавчої влади із забезпечення якості освіти у встановленому ним порядку» (Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020 р). Зауважимо, однак, що така програма повинна «передбачати досягнення учнями результатів навчання, визначених державними стандартами», інакше вона «не може бути затверджена та використовуватися» (Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020 р). Окрім того, відповідно до Положення про інноваційну освітню діяльність у сфері освіти, така діяльність у межах «експерименту/проєкту на базі експериментальних закладів на всеукраїнському або регіональному рівнях» <...> «передбачає розроблення та використання» <...> «інваріантної та варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти» (Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про порядок здійснення інноваційної діяльності у сфері освіти», 2023 р.). Тож заклад загальної середньої освіти, на базі якого здійснюється експеримент/інноваційний освітній проєкт всеукраїнського або регіонального рівня відповідно до цілей і завдань своєї інноваційної діяльності одержує право розробити та ініціювати затвердження у встановленому законом порядку експериментальних навчальних предметів, курсів/інтегрованих курсів, профілів навчання, експериментальних (авторських) освітніх програм.

Для здійснення проєктування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти необхідні управлінські рішення та директивні документи, якими вони оформлюються. Наприклад, на рівні закладу загальної середньої освіти, це рішення його педагогічної ради, що оформлюються/втілюються наказами його директора про затвердження положення про здійснення проєктування варіативної частини освітньої програми школи, положення про робочу групу його розробників тощо.

Організаційна структура проєктування варіативного складника змісту повної загальної середньої освіти визначає цільовідповідне поєднання фізичних осіб-суб'єктів проєктування у тимчасовому колективі (комісії, робочій групі або команді проєктувальників), на який покладаються основні обов'язки щодо розроблення й узгодження проєкту варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти, доцільного залученні до цього процесу інших фізичних (насамперед інші учасники освітнього процесу) або/та юридичних осіб. На думку автора, найоптимальнішою назвою такого тимчасового колективу на рівні школи є робоча група розробників проєкту варіативного компонента освітньої програми закладу загальної середньої освіти.

Зауважимо, що остаточний кількісний та якісний склад команди проєкту має відповідати двом важливим вимогам, а саме:

По-перше, вимозі до *репрезентативності*, що зумовлює необхідність залучення до неї представників від усіх учасників освітнього процесу (педагогічні працівники, учнівство, батьки) та різних цільових груп педагогічних працівників (адміністрація, класні керівники, учителі-предметники), а також запрошення (за можливості) науковців, педагогічних працівників закладів вищої освіти/післядипломної освіти педагогічних працівників, виразників інтересів громадськості і роботодавців. Від кожної цільової групи доцільно залучати двох осіб, оскільки така кількість запрошених збільшуватиме вірогідність присутності представника певної цільової групи на її засіданні, а також наявності альтернативної точки зору в ході обговорення проблемних питань.

По-друге, вимозі до *ефективності* діяльності (насамперед стабільного кворуму на засіданнях, їх продуктивності).

Необхідно зазначити, що хоча учасники освітнього процесу (вчительство, учнівство, батьки) безпосередньо залучатимуться до надання інформації про їхні освітні потреби, запити, очікування (за допомогою письмових (анкетних) і усних (інтерв'ю) опитувань, проведення бесід і фокус груп тощо), присутність їх представників у робочій групі є необхідною з кількох міркувань, а

same: забезпечення демократичності й відкритості її роботи, аналізу та врахування різних позицій і точок зору, оперативного з'ясування проблемних питань.

Варто визначити основні цілі та завдання проектування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти, а саме:

- реалізація законних прав та інтересів учасників освітнього процесу (насамперед задоволення раціональних освітніх потреб учнівства, забезпечення його всебічного розвитку);
- розкриття, розвитку й реалізації особистісного потенціалу, обдарувань учнівства;
- забезпечення оптимального функціонування системи допрофільної і профільної освіти учнівства в закладі загальної середньої освіти;
- оптимальне використання кадрового потенціалу й матеріально-технічної бази закладу;
- оптимальної організації професійної орієнтації та «здобуття профільної середньої освіти професійного спрямування»;
- оперативне реагування закладу загальної середньої освіти на найважливіші освітні запити держави або територіальної громади (наприклад, зумовлені захистом суверенітету та територіальної цілісності України, процесами міжнародного співробітництва та європейської інтеграції нашої держави, соціально-економічним розвитком регіону/місцевої громади тощо);
- реалізація погоджених з учасниками освітнього процесу завдань інноваційної діяльності у сфері освіти, що здійснюється на базі закладу загальної середньої освіти;
- забезпечення поглибленого вивчення навчальних предметів як необхідної освітньої умови підготовки учнівства до зовнішнього оцінювання якості результатів здобутого ним рівня повної загальної середньої освіти (базової або профільної середньої освіти) тощо.

Методичний компонент охоплює сукупність методів, засобів і методик, які використовуватимуться в процесі розроблення і впровадження варіативної складової освітньої програми школи. За походженням, методичне забезпечення проектування можна розподілити на декілька груп, а саме: методи управління (використовуються для здійснення управлінських заходів з організації проектної діяльності, контролю та оцінювання проміжних і підсумкових результатів проектної діяльності), методи педагогічного дослідження (для збору та опрацювання даних), методи прогнозування (метод експертних оцінок, пошукові й нормативні моделі варіативної складової), засоби педагогічного проектування, інформаційно-комунікаційні технології тощо.

Ресурсний компонент системи проектування варіативного компонента змісту повної загальної середньої освіти поєднує сукупність умов, наявність яких уможливило здійснення цього процесу. Йдеться про кадрові, науково-методичні, фінансові, матеріально-технічні та інформаційні умови/ресурси/забезпечення. Розглянемо сукупність ресурсів вказаного проектування, які потрібно забезпечити на рівні закладу загальної середньої освіти, тобто для розроблення проекту варіативної частини освітньої програми школи.

Насамперед зауважимо, що вирішальну роль в успішному застосуванні вказаної вище системи проектування на рівні закладу загальної середньої освіти відіграє її кадрове забезпечення, фахова частина команди проектувальників. Усі інші ресурси можуть бути створені/одержані/залучені у процесі проектної діяльності, однак таку діяльність складно розпочати і здійснювати без кількох умотивованих і підготовлених педагогічних працівників школи, які беруть у ній участь на добровільних засадах. Важливо, також, щоб їм допомагав досвідчений науковий/науково-педагогічний працівник. Отже, організація адміністрацією школи процесу проектування варіативного складника її освітньої програми, це, насамперед, організація пошуку, мотивування, підготовки кількох педагогічних працівників закладу освіти, які візьмуть на себе відповідальність за здійснення цієї діяльності, довкола яких гуртуватимуться інші зацікавлені учасники освітнього процесу, до яких приєднуюватимуться інші члени команди проектувальників. Крім цього, важливим є пошук і залучення наукового/науково-педагогічного працівника, який матиме відповідну підготовку, зможе тривалий час забезпечувати наукове консультування/керівництво команди проектувальників. Внесок інших учасників освітнього процесу є також необхідним, однак

справедливо стверджувати, що для учнівства та більшості батьків учнів він обмежуватиметься періодом здобуття дитиною повної загальної середньої освіти у відповідній школі.

Про власне методичні ресурси (організаційні форми методичної роботи, методи, методики, засоби тощо) йшлося вище, у характеристиці методичного компонента. Тому доцільно виокремити науково-методичні ресурси, що охоплюють сукупність результатів наукових досліджень, а саме: концепції, моделі, теоретичні положення, що стосуються науково-методичного забезпечення педагогічного проєктування загалом, проєктування змісту освіти зокрема. Як правило, науково-методичні розробки оприлюднюються в наукових публікаціях дослідників у фахових наукових періодичних виданнях, а також у фаховій науково-методичній і навчально-методичній літературі (наприклад, методичних і практичних посібниках). Якісне науково-методичне забезпечення процесу проєктування варіативного складника освітньої програми школи передбачає цілеспрямоване й доцільне опрацювання (аналіз) і обговорення таких наукових (науково-методичних) публікацій робочою групою проєктувальників (проведення методичних семінарів, педагогічних читань, колоквиумів за участі наукового/науково-педагогічного працівника). Доцільно створити цифровий банк науково-методичної інформації, електронну картотеку публікацій.

Проєктування варіативної складової освітньої програми школи може здійснюватися без залучення додаткових фінансових ресурсів, однак залучення таких ресурсів сприятиме результативнішій діяльності команди проєктувальників. Варто виділити щонайменше чотири основні джерела можливих фінансових надходжень, які можуть співіснувати. По-перше, це фінансування з бюджету місцевої громади. По-друге, це цільова допомога від роботодавців, зацікавлених у якісній допрофільній і профільній підготовці майбутніх працівників підприємства на рівні закладу загальної середньої освіти. По-третє, це добровільна благодійна допомога від батьків і родичів учнівства, випускників. По-четверте, це фінансування за проєктами міжнародних чи українських громадських/благодійних організацій, які опікуються захистом дитинства, сферою загальної середньої освіти, розвитком громад тощо. Зауважимо, що раціональним підходом закладу загальної середньої освіти і команди проєктувальників до фандрайзингу (пошуку і здобуття ресурсів) стане одержання фінансування на саму проєктну діяльність, без жорстких зобов'язань розробляти або/та втілювати конкретний проєкт варіативної складової освітньої програми школи, який пропонує/замовляє донор. В іншому випадку втрачається освітня і моральна привабливість проєктної діяльності (це твердження не суперечить можливості реалізації освітніх запитів місцевої громади або роботодавців, якщо вони дійсно відповідають освітнім потребам учасників освітнього процесу, добровільно утверджуються ними в процесі розроблення проєкту варіативного компонента освітньої програми).

До матеріально-технічних ресурсів, що необхідні для здійснення проєктування варіативної частини освітньої програми школи можна віднести приміщення, обладнане для проведення засідань робочої групи, персональний комп'ютер з інтерактивною дошкою та необхідним програмним забезпеченням, багатофункціональний пристрій з принтером і сканером, телефон, витратні матеріали (насамперед, це картридж для принтера і папір), доступ до інтернету. На щастя, абсолютна більшість (якщо не всі) українські школи зможуть надати ці матеріально-технічні ресурси у вечірні години (після завершення освітнього процесу) у встановленому чинним законодавством порядку (наказ директора). Обмеження стосуватимуться витратних матеріалів, однак використання електронного формату опитувань (Google Docs) та ведення електронного документообігу дасть змогу мінімізувати їх.

Інформаційні ресурси – це дуже важливий елемент ресурсного забезпечення сучасної загальної середньої освіти, якому, на жаль, не завжди надається належної уваги з боку освітян. У випадку проєктування варіативної складової освітньої програми школи йдеться про відповідний інформаційний супровід цієї проєктної діяльності в мас-медіа (як місцевих, регіональних, так і загальнодержавних), соціальних мережах, на сайті школи. Зауважимо, що якісний інформаційний супровід сприяє фандрайзингу та позитивно позначається на соціально-психологічній атмосфері довкола команди проєктувальників та їхньої розробки. І навпаки, відсутність або пере-

кручування інформації про проектну діяльність та її результати (чутки, плітки), можуть ускладнити або навіть унеможливити успішну реалізацію проекту. Тому за результатами кожного засідання робочої групи доцільно погоджувати стислий пресреліз, який оприлюднюватиметься на сайті школи, її сторінці у фейсбуці, особистих сторінках членів групи тощо.

Операційно-діяльнісний компонент охоплює сукупність послідовних етапів проектування варіативного компонента змісту повної загальної середньої освіти та зумовлені ними функціональні прояви системи вказаної вище проектної діяльності. У попередніх дослідженнях автора визначено й обґрунтовано сім етапів проектування варіативного складника змісту повної загальної середньої освіти, а саме: організаційно-підготовчий, діагностувальний, прогнозувальний, конструювальний, реалізаційний, регулятивний, оцінювально-діагностувальний етапи (Пузіков, 2021, с. 209). Розглянемо, як будуть здійснюватися ці етапи проектування на рівні школи задля розроблення проекту варіативної складової її освітньої програми. Упродовж *організаційно-підготовчого етапу* створюватиметься локальна правова база проектування варіативного компонента освітньої програми школи (накази директора про його здійснення, про затвердження положення про проектування вказаного компонента (і саме положення), положення про робочу групу і про утворення робочої групи розробників цього проекту). Паралельно визначається склад робочої групи, організовується її діяльність, здійснюється (за необхідності) підготовлення її членів до розроблення означеного проекту (Пузіков, 2021, с. 211–212). У ході здійснення другого, *діагностувального*, етапу відбувається вивчення «актуального стану очікувань і запитів учасників освітнього процесу» «щодо кількісних та якісних параметрів цього компонента програми», характеристик «найважливіших зовнішніх впливів на нього (насамперед, побажання роботодавців і представників громади)» (Пузіков, 2021, с. 212). Крім того, визначаються можливості розвитку ресурсної бази закладу. Здійснення третього, *прогнозувального*, етапу дає змогу визначити майбутні запити суспільства, громади та учасників освітнього процесу до варіативної складової змісту освітньої програми школи. У ході здійснення *конструювального етапу* відбувається координація і узгодження пропозицій, сформульованих на основі результатів здійснення діагностувального та прогнозувального етапів із реальними можливостями функціонування та розвитку закладу освіти. Пропозиції, узгоджені робочою групою, оформлюються як проєкт варіативної компоненти освітньої програми школи (тобто визначають конкретний варіант розподілу годин між освітніми галузями, навчальними предметами/курсами, що забезпечує поглиблене вивчення навчальних предметів/курсів, вибір відповідних інтегрованих та елективних курсів, профілів навчання). Цей проєкт обговорюється педагогічною радою закладу загальної середньої освіти, затверджується як складник освітньої програми школи. *Реалізаційний етап* передбачає втілення як освітньої програми загалом, так її спроектованого варіативної складової зокрема в освітньому процесі в школі, здобуття відповідних освітніх результатів. Під впливом значущих зовнішніх і внутрішніх чинників може виникнути необхідність коригування варіативної складової освітньої програми школи в ході її реалізації в освітньому процесі закладу (наприклад, нагальна й ґрунтовна потреба впровадити певний курс, оперативно замінити один курс іншим). Тоді постає необхідність у здійсненні *регулятивного етапу*, що передбачає внесення змін до освітньої програми або навчального плану школи в порядку, передбаченому чинним законодавством. Реалізація освітньої програми школи (і, відповідно, її варіативної складової) дає змогу здійснити *оцінювально-діагностувальний етап*, у ході якого не лише надається оцінка результативності й ефективності варіативної частини цієї програми, втіленого в освітньому процесі школи, але й розпочинається новий цикл проектування, знов визначаються освітні запити й очікування учасників освітнього процесу, роботодавців, громади; вивчаються можливості школи щодо реалізації цих запитів за допомогою проектування варіативного компонента її освітньої програми.

Варто зауважити, що *створення проєкту варіативної складової освітньої програми закладу загальної середньої освіти має координуватися з розробленням річних і перспективних планів його розвитку*. З одного боку, узгодження варіативного складника освітньої програми з цілями і завданнями розвитку закладу освіти забезпечуватиме оптимальніші умови (управлінські, кадро-

ві, методичні, матеріально-технічні тощо) для його ефективної реалізації в освітньому процесі. З іншого боку, проєкт варіативної частини освітньої програми школи можна розглядати як потужний чинник, що впливатиме на цілепокладання в процесі розроблення її поточних і перспективних планів розвитку, що позитивно позначатиметься на ньому.

Результативний компонент – це сукупність результатів проєктування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти. Детальний опис очікуваних результатів проєктування цієї компоненти змісту повної загальної середньої освіти за управлінськими рівнями у сфері освіти, на яких здійснюється цей процес подано в таблиці 1. Тому лише зазначимо, що *найважливішими результатами означеного проєктування на державному рівні є проєкти державних освітніх стандартів повної загальної середньої освіти і типових освітніх програм для 1–4, 5–9, 10–11(12) класів, які визначають загальні рамки інваріантної та варіативної складових змісту цієї освіти, а на рівні окремої школи – це проєкт варіативної складової її освітньої програми, що фіксує конкретний варіант розподілу годин навчання на тиждень за освітніми галузями, навчальними предметами, курсами, вибір профілів навчання, інтегрованих курсів, курсів за вибором учнівства. Варто також зауважити, що спроектований варіативний компонент не існуватиме у формі окремого директивного документа школи, а інтегруватиметься до її цілісної наскрізної освітньої програми або освітньої програми за певним рівнем повної загальної середньої освіти, яку вона надаватиме.*

Проєктування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти відбувається в умовах цифровізації сучасного суспільства загалом, системи освіти зокрема. Цифровізація освіти, за визначенням О. М. Спіріна, це «сучасний етап її інформатизації, що передбачає насичення інформаційно-освітнього середовища електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний освітній простір (Кремень (гол. ред.), 2021, с. 1099). Необхідно зауважити, що суб'єкти проєктування варіативного складника змісту повної загальної середньої освіти – це представники інформаційного суспільства. Абсолютна більшість із них активно використовує в повсякденному житті сучасні як інформаційно-комунікаційні технології (мобільний телефон/смартфон, цифрову камеру смартфона, персональний комп'ютер (зокрема ноутбук), сканер, принтер, модем, маршрутизатор та Wi-Fi роутер тощо), так і різноманітне програмне забезпечення (операційні системи, застосунки тощо) для роботи із цифровими чи оцифрованими даними. Можна також стверджувати, що і сам об'єкт їхньої проєктної діяльності (зміст повної загальної середньої освіти загалом, варіативний складник цього змісту зокрема) стає цифровим тією мірою, якою друковані освітні, модельні навчальні/навчальні програми, підручники й посібники замінюються електронними, традиційні методи і засоби навчання – цифровими технологіями, а паперовий документообіг, яким встановлюється зміст повної загальної середньої освіти, – електронним. Інші компоненти цієї системи також перебувають під величезним впливом сучасних цифрових технологій.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Проєктування варіативної складової змісту повної середньої освіти – це процес вибору і конструювання (формування) оптимального варіанту/варіантів інваріантного компоненту змісту повної загальної середньої освіти, що забезпечує реалізацію раціональних освітніх потреб учнівства, а також освітніх запитів територіальної громади й регіону, суб'єктів економічної діяльності (роботодавців), його координацію з інваріантним компонентом, зумовленим державними вимогами до змісту цього рівня освіти.

Діяльність щодо проєктування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти може здійснюватися на п'яти рівнях управління системою освіти, а саме: державному, регіональному, місцевому, рівні закладу загальної середньої освіти, рівні структурного підрозділу такого закладу. Найзначущими для розроблення та реалізації в освітньому процесі варіативної частини змісту повної загальної середньої освіти є державний рівень (результатом проєктування стає створення державних стандартів за рівнями повної загальної середньої освіти, відповідних типових освітніх програм, визначення загального переліку профілів навчання, модельних на-

вчальних програм предметів/інтегрованих курсів, програм курсів за вибором) і рівень закладу загальної середньої освіти (затвердження освітньої програми школи, в якій варіативний складник набуває конкретного наповнення (вибір профілів навчання, поглибленого вивчення предметів/курсів, інтегрованих курсів і курсів за вибором).

Система проектування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти (впроваджена на рівні школи) – це сукупність взаємопов'язаних компонентів, взаємодія яких забезпечує розроблення проекту варіативної частини цього змісту, координування її з інваріантною, інтегрування обох у освітній програмі закладу загальної середньої освіти з подальшою реалізацією в його освітньому процесі.

У структурі системи проектування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти можна виділити сім компонентів, а саме: суб'єктний (команда проєктувальників, що мають необхідний рівень підготовленості до цієї діяльності), об'єктний (варіативний компонент змісту повної загальної середньої освіти, інші освітні об'єкти, що пов'язані з ним), організаційно-управлінський (правова база, організаційна структура проєктної діяльності за певним рівнем управління освітою), методичний (сукупність методів і засобів, методик проєктування), ресурсний (кадрові, науково-методичні, фінансові, матеріально-технічні, інформаційні ресурси, необхідні для здійснення зазначеної вище проєктної діяльності), операційно-діяльнісний (послідовні етапи проєктної діяльності) і результативний (проєкт варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти, що втілюється в освітньому процесі у формі варіативної компоненти освітньої програми школи, унаслідок цього стає змістом певного рівня повної загальної середньої освіти, здобутої учнівством, варіативними міжгалузевими, міжпредметними і предметними компетентностями (варіативним рівнем їх розвитку, що відповідатиме державним вимогам), сформованими у випускників початкової школи, гімназії, ліцею.

Упровадження і реалізація системи проектування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти в освітньому процесі школи дає змогу забезпечити виконання низки функцій, як-от: організаційно-управлінської, освітньої (науково-методичної), діагностувальної, прогнозувальної, функції цілепокладання і планування, комунікативної, координувальної, регульовальної, контрольної.

Важливу роль у впровадженні і функціонуванні системи проектування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти відіграють сучасні цифрові технології.

Перспективи подальших розвідок із проблеми проектування варіативної складової змісту повної загальної середньої освіти пов'язані з визначенням і врахуванням у практичній діяльності особливостей застосування розробленої автором системи проектування на різних рівнях управління освітою (від державного до рівня структурного підрозділу школи), визначенням специфіки проектування варіативного компонента відповідно до рівня загальної середньої освіти.

Використані джерела

- Березовський, В.А. (2015) Спортивне орієнтування як варіативний компонент програми з фізичної культури для учнів старшої школи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, 3(1), 54–56. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_015_2015_3\(1\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_015_2015_3(1)_16).
- Бусел, В.Т. (гол. ред.) (2005). Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). ВТФ «Перун».
- Кизенко, В. (2016). Варіативний компонент змісту освіти старшої школи як важливий складник системи неперервної професійної освіти. У *Дидактика: теорія і практика: збірник наукових праць* (с. 58–64). Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова.
- Колесник, М.О., Степанюк А.М. (2017). Конструювання варіативного компонента змісту природничої освіти школярів на засадах причинно-системного підходу. *Фізико-математична освіта*, 2, 84–88. http://nbuv.gov.ua/UJRN/fmo_2017_2_17.

- Коршевнік, Т.В. (2020). Теоретико-методологічні засади формування змісту варіативного складника профільної середньої біологічної освіти в Україні. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 76, 93–98. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.76.20>
- Кремень, В.Г. (гол. ред.) (2008). *Енциклопедія освіти*. Юрінком Інтер.
- Кремень, В.Г. (гол. ред.) (2021). *Енциклопедія освіти* (2-ге вид. допов. та перероб.). Юрінком Інтер.
- Пасічник, О.С. (2014). Дидактичні та методичні підходи до конструювання змісту елективних курсів з іноземної мови для старшої профільної школи як засобу забезпечення варіативного компонента іншомовної освіти. *Постметодика*, 4, 35–40. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Postmetodyka_2014_4_9.
- Міністерство освіти і науки України (2023). «Про затвердження Положення про порядок здійснення інноваційної діяльності у сфері освіти» (Наказ Міністерства освіти і науки України). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-23#Text>
- Кабінет міністрів України (2014). «Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України» (Постанова Кабінету Міністрів України). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF#Text>
- Закон України «Про освіту» (2017). *Офіційний вісник України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020). *Офіційний вісник України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
- Пузіков, Д. (2021). Методика проектування варіативного складника освітньої програми гімназії як чинника розроблення нового навчально-методичного забезпечення. *Проблеми сучасного підручника*, 27, 205–222. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2021-27-205-222>
- Пузіков, Д. (2023). Технологія прогнозування і проектування варіативного складника освітньої програми гімназії та/або ліцею у процесі внутрішньошкільної науково-методичної роботи. *Український педагогічний журнал*, 3, 144–154. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-3-144-154>
- Туташинський, В. (2019). Науково-методичне забезпечення варіативного складника змісту технологічної освіти у професійному ліцеї. *Молодь і ринок*, 3, 127–131. <https://doi.org/10.24919/23084634.2019.166288>

References

- Berezovskyi, V.A. (2015) Sportyvne oriientuvannya yak variatyvnyi komponent prohramy z fizychnoi kultury dlia uchniv starshoi shkoly. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 15: Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport)*, 3(1), 54–56. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_015_2015_3\(1\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_015_2015_3(1)_16). (in Ukrainian).
- Busel, V.T. (Chief Ed.) (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukraïnskoi movy* (rev. and add.). VTF «Perun». (in Ukrainian).
- Kolesnyk, M.O., Stepaniuk A.M. (2017). Konstruiuvannya variatyvnoho komponentu zmistu pryrodnychoi osvity shkoliariv na zasadakh prychnynno-systemnoho pidkhdou. *Fizyko-matematychna osvita*, 2, 84–88. http://nbuv.gov.ua/UJRN/fmo_2017_2_17. (in Ukrainian).
- Korshevniuk, T.V. (2020). Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannya zmistu variatyvnoho skladnyka profilnoi serednoi biolohichnoi osvity v Ukraini. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Seriiia 5 : Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*, 76, 93–98. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.76.20> (in Ukrainian).
- Kremen, V.H. (Chief Ed.) (2008). *Entsyklopediia osvity*. Yurinkom Inter. (in Ukrainian).
- Kremen, V.H. (Chief Ed.) (2021). *Entsyklopediia osvity* (2nd ed., rev. and expanded). Yurinkom Inter. (in Ukrainian).
- Kyzenko, V. (2016). Variatyvnyi komponent zmistu osvity starshoi shkoly yak vazhlyvyi skladnyk systemy neperervnoi profesiinoi osvity. In *Dydaktyka: teoriia i praktyka: zbirnyk naukovykh prats* (s. 58–64). Vydavnytstvo NPU imeni M.P. Drahomanova. (in Ukrainian).
- Pasichnyk, O.S. (2014). Dydaktychni ta metodychni pidkhdody do konstruiuvannya zmistu elektyvnykh kursiv z inozemnoi movy dlia starshoi profilnoi shkoly yak zasobu zabezpechennia variatyvnoho komponenta inshomovnoi osvity. *Postmetodyka*, 4, 35–40. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Postmetodyka_2014_4_9. (in Ukrainian).
- Zakon Ukrainy «Pro osvitu». (2017). *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (in Ukrainian).

- Zakon Ukrainy «Pro povnu zahalnu seredniu osvitu». (2020). *Ofitsiynyy visnyk Ukrainy*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (in Ukrainian).
- Kabinet Ministriv Ukrainy. (2014). «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy» (Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF#Text> (in Ukrainian).
- Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2023). «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poryadok zditsnennia innovatsiynoi diial'nosti u sferi osvity» (Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-23#Text> (in Ukrainian).
- Puzikov, D. (2021). Metodyka proektuvannia variatyvnoho skladnyka osvitnoi prohramy himnazii yak chynnyka rozroblennia novoho navchalno-metodychnoho zabezpechennia. *Problemy suchasnoho pidruchnyka*, 27, 205–222. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2021-27-205-222> (in Ukrainian).
- Puzikov, D. (2023). Tekhnolohiia prohnozuvannia i proektuvannia variatyvnoho skladnyka osvitnoi prohramy himnazii ta/abo litsei u protsesi vnutrishnoshkilnoi naukovo-metodychnoi roboty. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 3, 144–154. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-3-144-154> (in Ukrainian).
- Tutashynskyi, V. (2019). Naukovo-metodychne zabezpechennia variatyvnoho skladnyka zmistu tekhnolohichnoi osvity u profesinomu litsei. *Molod i rynek*, 3, 127–131. <https://doi.org/10.24919/23084634.2019.166288> (in Ukrainian).

Dmytro Puzikov, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Leading Researcher of the Innovations and Education Development Strategies Department of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Research interests: educational and pedagogical forecasting, forecasting the content of complete general secondary education, competency-based approach in education, educational innovations, innovative development of general secondary education, methods of teaching social sciences.

THE SYSTEM OF DESIGNING A VARIABLE COMPONENT OF THE CONTENT OF COMPLETE GENERAL SECONDARY EDUCATION

Abstract. In the article, the system of designing a variable component of the content of complete general secondary education, developed and substantiated by the author, is made public. In the course of the study, the levels of management of the education system were defined and substantiated, at which the variable component of the content of complete general secondary education can be designed (the system of its design is implemented), such as: national, regional, local, the level of a general secondary education institution, a structural subdivision of such an institution (elementary school, gymnasium, lyceum). The author substantiates that the most significant role will be played by the state level (development and approval of state standards of complete general secondary education, typical educational programs according to its levels, regulatory and legal support, which will determine the order of formation of the variable component of the content at this level of education, as well as rights, duties and responsibilities of the subjects involved in carrying out this process) and the level of the general secondary education institution at which the design of the variable component of its content will take place during the development and approval of the educational program of the school. The system of designing the variable component of the content of complete general secondary education (implemented at the school level) is defined by the author as a set of interconnected components, the interaction of which ensures the development of the project of the variable component of this content, its coordination with the invariant component, and the integration of both components in the educational program of the general secondary education institution with further implementation in its educational process. The component structure of the design system of the variable component of the content of complete general secondary education is determined and substantiated, namely: subject (qualitative and quantitative requirements for design teams), object, organizational and managerial (legal support, goals and objectives of project activities, team organization designers), methodical (set of methods and means of project activity), resource (main personnel, scientific and methodological, financial, material, technical and informational

resources of the specified design), operational (sequence of stages of project activity), effective (a project of a variable component of the content of complete general secondary education, which is integrated into the educational program of the school, is implemented in its educational process). The components of this system are detailed by the author for the level of the general secondary education institution. The functions that will be ensured by the implementation of the system of designing the variable component of the content of complete general secondary education in the educational process of the school are distinguished and substantiated, namely: organizational-management, educational (scientific-methodical), diagnostic, predictive, goal-setting and planning, communicative, coordinating functions, regulatory, control.

Keywords: complete general secondary education; content of complete general secondary education; variable component of the content of complete general secondary education; designing; design system.